

פי היכי דליהוי היפירא לתינוקות, שאין די בטיבול אחד להיכר לתינוקות כריש לקיש, אלא יש צורך בשני טיבולים, ולא משום שלא כיוון לצאת ידי מרור בטיבול ראשון (ע"פ רש"י רשב"ם וחי' הר"ן). ולפי הפירוש שראיית ריש לקיש היא ממה שלא הטריחו לחזר אחר שאר ירקות לטיבול ראשון (ראה לעיל ד"ה זאת אומרת), דוחה הגמ' שבאמת צריך לחזר אחר שאר ירקות, כי אם יאכל אז חזרת יצא, אלא שחידשה המשנה שאם אין לו אלא חזרת, יקיים בה את שני הטיבולים להיכר לתינוקות, אף שנחמת זה יקיים מצות מרור לפני אכילת המצה (תוס'). ולפי הפירוש שהראה ממה שמברך 'על אכילת מרור' בטיבול שני (ראה לעיל שם), דוחה הגמ' שאכן אם אוכל חזרת בטיבול ראשון מברך עליה [כדעת רב חסדא להלן (קטו, א)], ואז טיבול שני הוא להיכר לתינוקות (רבינו דוד).

אכלן דמאי, יצא, משום שיכול להפקיר נכסיו ויהא עני המותר לאכול דמאי (רשב"ם), וכמו במצת דמאי, שמבואר במשנה לעיל (לה, א) ובגמ' שם (ע"ב) שיוצא ידי חובה מטעם זה (תוס'). ועל אף שלמעשה לא הפקיר את נכסיו, מכל מקום יוצא בדיעבד, שכיון שהתירו דמאי לעניים אף לכתחילה, מוכח שאינו אלא איסור קל של חומרא מדרבנן, כיון שרוב עמי הארץ מעשרים, ועל כן גם עשיר יוצא בו בדיעבד (רש"י לעיל לה, ב, ע"פ ביאור הקהלות יעקב ברכות כז, ה). ויש שהסתפקו שמוא יוצא במצת דמאי אף לכתחילה, כיון שמצה נקראת 'לחם עוני', ויתכן שהתירו חכמים בדמאי כל אכילת עניות (תוס' לעיל שם וחי' הר"ן שם). ולפי צד זה, אף במרור דמאי יוצא לכתחילה, כיון שהוקש למצה, אף שלא שייך בו הטעם של 'לחם עוני' (שפת אמת לעיל לט, א). אך יש סובר, שבמרור כיון שלא שייך בו הטעם של 'לחם עוני', לכולי עלמא יוצא בו רק בדיעבד [וכן מדויק ממה שלענין מרור דמאי אמרה הברייתא כאן 'יצא' שמשמע דיעבד, ואילו במצת דמאי אמרה המשנה (לעיל לה, א) 'יוצאין', שמשמע לכתחילה] (דבר שמואל).

ובמרור שהוא טבל ודאי, לא יצא, כיון שמרור הוקש למצה (ראה לעיל לו, א), ועל מצת טבל דורשת הגמ' לעיל (לה, ב) שאין יוצאים בה ידי חובה. ואף שמצת טבל איסורה מדאורייתא, ואילו מרור טבל אסור רק מדרבנן [שמעשר בחיטה הוא דאורייתא וביקק הוא מדרבנן], מכל מקום גם במצת טבל מדרבנן לטעם לעיל (שם) שאין יוצאים ידי חובה, ולכן אף האוכל מרור טבל לא יצא (תוס'). ויש שפירש, שהטעם שאין יוצאים ידי חובה בטבל ודאי גם כשהוא מדרבנן, הן במצה והן במרור, הוא משום 'מצוה הבאה בעבירה' (רש"י לעיל לה, ב, ו-לט, א), שיש 'מצוה הבאה בעבירה' גם בעבירה דרבנן (שאגת אריה צד, בדעת רש"י, תוס' שלא פירשו כרש"י, הוא משום שלדעתם אין 'מצוה הבאה בעבירה' בעבירה דרבנן).

אכלן לחצאין, יצא – שאם אכל תחילה מרור בשיעור חצי זית והפסיק פחות מכדי אכילת פרס, ושוב אכל מרור בשיעור חצי זית, יצא (רש"י; רשב"ם). אך לכתחילה צריך לבלוע את כזית המרור בבת אחת (תרומת הדשן קלט, המוכיח שכך דעת המרדכי, ומוסיף שאמנם רש"י בחולין [קג, ב] כתב שאי אפשר לבלוע כזית בבת אחת, אבל תוס' [שם ד"ה חלקן] סתרו דבריו), ולשון הברייתא 'אכלן לחצאין יצא' מוכיח כן, ש'יצא' הוא לשון בדיעבד (ביאור הגר"א או"ח תעה, ט; בית מאיר שם, א ד"ה ויאל, המבאר שאוכל מיוסק אפשר לבלוע כזית בבית אחת). ויש סוברים, שאין צריך לבלוע כזית בבת אחת, והברייתא שכתבה לשון דיעבד, כוונתה לשווא ומפסיק מעט באכילתו, אך אכילה ברצף היא לכתחילה (מג"א שם, ד, בשם מהרי"ל).

גמרא. זאת אומרת וכו', שאילו מצוות אין צריכות כוונה, מדוע צריך לחזור ולטבל פעם שניה את החזרת, הלא כבר יצא ידי חובה בטיבול ראשון, אך אם מצוות צריכות כוונה, חוזר וטובל פעם שניה כי שמא לא חשב לשם מצוה (רש"י; רשב"ם). או שהראה היא ממה שלא הטריחו לחזר אחר ירקות לטיבול ראשון, שאילו מצוות אין צריכות כוונה, היה לנו להטריחו לחזר אחריהם כדי שיאכל את החזרת רק לאחר אכילת המצה, וכמאמר הכתוב 'על מצות ומרורים יאכלהו', אך כיון שמצוות צריכות כוונה, יכול לטבל טיבול ראשון בחזרת, כיון שאינו מכוון לקיים בה מצות מרור (תוס'). או שהראה היא ממה שאת ברכת 'על אכילת מרור' תיקנו בטיבול שני, שאילו מצוות אין צריכות כוונה וכבר יצא בטיבול ראשון, אך יברך בטיבול שני אחרי שכבר יצא ידי חובה [וריש לקיש חולק על דעת רב חסדא (להלן קטו, א) הסובר שאכן מברכים כבר בטיבול ראשון], אלא ראה שמצוות צריכות כוונה (רבינו דוד. תוס' לשיטתם ציינו שריש לקיש אינו חלק).

מצות צריכות כוונה – שקודם שמתחיל את המצה יתכוון לצאת ידי חובה בעשייתה ולקיים בזה את ציווי ה' (משנ"ב ס, ז). ודין זה שנוי במחלוקת (להלן, וראה ר"ה כה, ב), ומחלוקתם היא אם חובה לכיון, אך הכל מודים שמצוה מן המובחר לכיון (משנ"ב שם). ולדעת הסובר שמצוות צריכות כוונה, הוא דין תורה (רשב"ם להלן ד"ה מצוה להביא, ופשוט הסוגיא ב"ה [שם], ע"פ ביאה"ל שם כ"ה ויש אומרים). ויש מסיפק שמוא הוא מדרבנן (פמ"ג שם א ג). והנודן אם מצוות צריכות כוונה הוא האם הכוונה לצאת ידי חובה מעכבת, אבל כוונת טעמי המצוות, הכל מודים שאינה מעכבת (מהר"ם חלאווה, וראה משנ"ב ח, יט).

דילמא לעולם מצות אין צריכות כוונה, ואף הסובר כן מודה שצריך לדעת שהוא עומד בזמן חיוב אכילת מרור, ושהוא אוכל מרור (רא"ה, המובא ב"ן). ויש שסובר, שאפילו אם אינו יודע שהוא אוכל מרור, יוצא ידי חובה כיון שנהנה (מאירי, ובר"ה [א, מבואר, שאם כפאוהו פרסיים לאכול מצה יצא, כיון שנהנה, וכן בכריתות [יט, א] שהמתעסק בחבלים ועריות חייב שכן נהנה). ואף אם מצוות אין צריכות כוונה, אם התכוין מפורש שאינו רוצה לצאת ידי חובה, אינו יוצא, שאין אדם יוצא מצוה על כרחו (מאירי; תוס' רבינו פרץ לעיל ז, ב). ויש שסובר שאפילו אם צוה שאינו רוצה לצאת ידי חובה, יוצא (רא"ה). הובא בב"א או"ח תקפת ח-ט ד"ה לפיכך, ובב"ח תרגא ד"ה ומ"ש בשם).

■ **להלכה**, יש סוברים שמצוות אין צריכות כוונה, ויש סוברים שצריכות כוונה, וכן הלכה (ש"ע או"ח ס, ד), והוא דין תורה (ביאה"ל שם). ואם עשה מצוה ללא כוונה, יחזור ויעשה אותה שוב, אך ללא ברכה [לחוש לדעת הסוברים שלהלכה מצוות אין צריכות כוונה וכבר יצא ידי חובתו, ונמצאת ברכתו לבטלה] (משנ"ב שם, י). ודוקא מצוות דאורייתא צריכות כוונה, אך מצוות דרבנן אין צריכות כוונה (מג"א שם, בשם רדב"ן). ויש סוברים שאין חילוק, ואף מצוות דרבנן צריכות כוונה (משנ"ב שם, המציין שמכמה מקומות בש"ע משמע כן, ושכן היא אף דעת הגר"א; ביאה"ל תעה, ד ד"ה לא יצא). ואם מכוין שאינו רוצה לצאת ידי חובה, אינו יוצא (משנ"ב ס, ט).

ובאכילת מצה או מרור, אם אכל ללא כוונה, כגון שאנסוהו נכרים וכדו', אם יודע שהוא ליל פסח ושהוא אוכל מצה או מרור, יצא (ש"ע שם תעה, ד), שאמנם מצוות צריכות כוונה, אך בדבר אכילה כיון שגרוננו נהנה, נחשב כמתכוין (משנ"ב שם, לד), ואפשר שאפילו אם יכוין שאינו רוצה לצאת ידי חובה, יוצא (משנ"ב שם, לו, ושעה"צ שם, לו). וכמה פוסקים חולקים, ולדעתם אף בדבר אכילה לא יצא ללא כוונה (משנ"ב שם, וביאה"ל שם ד"ה לא יצא).